

PGF

PGF

PGF

■ Partsgemensamt forum 2024

3 Förord

4 Partsgemensamt forum 2024

8 **DIALOG 1.** Civilsamhällets finansiering
(principerna om långsiktighet samt
självständighet och oberoende)

17 **DIALOG 2.** Strategisk samverkan
(principen om dialog)

25 **DIALOG 3.** Nya strukturer och former för
engagemang (principen om mångfald)

34 IDE forum 2024

35 Tidigare teman

Förord

Det här är en skrift om Partsgemensamt forum (PGF) 2024 – en dialog mellan regeringen och civilsamhället kring civilsamhällets villkor och roll i samhället. PGF är en viktig del av arbetet med att följa upp och stärka politiken för civilsamhället.

Årets samtal har kretsat kring tre centrala teman: finansieringen av civilsamhället, strategisk samverkan mellan offentlig sektor och civilsamhället, samt förändringar i det ideella engagemanget och civilsamhällets organisering. Diskussionerna har resulterat i viktiga insikter och ny kunskap bland annat om hur civilsamhällets oberoende och särart kan säkerställas utifrån olika finansieringsmodeller, hur dialog- och samrådsstrukturer kan bli mer strategiska, samt hur individers drivkrafter och vilja att engagera sig bäst kan tas tillvara inom organisationerna.

Under 2024 har fokus legat på att befästa och vidareutveckla de arbetsätt som infördes i den nya arbetsordningen 2023. Arbetet har handlat om att skapa tydliga rutiner för bättre mötesförberedelser och fördjupa kopplingen mellan dialogerna och politiken för civilsamhället.

Den här skriften vänder sig till alla som på något sätt påverkas av eller intresserar sig för civilsamhällets villkor och dess roll i demokratin. Vår förhoppning är att dialogen i PGF ska bidra till ökad förståelse mellan berörda parter och att detta dokument kan inspirera till konkreta förbättringar för civilsamhällets möjlighet att växa och verka.

Carl-Johan Friman, Socialdepartementet

Ordförande i Partsgemensamt forum 2024

Charly Wassberg Borbos, Civos

Vice ordförande i Partsgemensamt forum 2024

Partsgemensamt forum 2024

Målet med politiken för det civila samhället är att förbättra villkoren för civilsamhället som en central del av demokratin. Detta sker genom dialog med civilsamhällets organisationer och syftar till att:

- utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga utifrån engagemanget och viljan att påverka den egna livssituationen eller samhället i stort,
- stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen och välfärden både som röstbärare och opinionsbildare och med en mångfald verksamheter,
- fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället.

Målet slogs fast av riksdagen i samband med propositionen *En politik för det civila samhället* (prop. 2009/10:55). I propositionen framgår att politiken ska genomföras i dialog med det civila samhällets organisationer. Det sker bland annat genom partsgemensamt forum.

SYFTET MED PGF

Partsgemensamt forum (PGF) är en del av uppföljningen av politiken för det civila samhället. Det är en arena för dialog mellan regeringen och civilsamhället, med syfte att främja erfarenhetsutbyte, kunskapsdelning och tydliggöra parternas roller och förutsättningar.

En central uppgift för PGF är att diskutera uppföljningen av civilsamhällets villkor och förutsättningar. Underlag utgörs i huvudsak av den årliga uppföljningen av det civila samhällets villkor från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) och Regeringskansliets uppföljning av villkor och förutsättningar för det civila samhället som redovisas i Budgetpropositionen.

PGF är ett av flera forum för dialog mellan regeringen och det civila samhället, och har en särskild roll som arena för övergripande frågor kring civilsamhällets villkor och förutsättningar. PGF tar inte beslut i politiska sakfrågor. Nationellt organ för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhället (NOD) har sedan 2019 ett övergripande ansvar för administrationen av PGF.

DELTAGARE OCH PARTERNA

Regeringen har under 2024 representerats av tjänstepersoner från Socialdepartementet, Kulturdepartementet, Arbetsmarknadsdepartementet, Landsbygds- och infrastrukturdepartementet, Utrikesdepartementet och Utbildningsdepartementet. Petra Noreback, statssekreterare hos socialminister Jakob Forssmed, samt Erik Scheller, statssekreterare hos utbildningsminister Johan Pehrson, har också medverkat vid möten.

Civilsamhället har representerats av 22 organisationer, utsedda av civilsamhällesparten i NOD efter beredning av en urvalskommitté. Organisationerna, som kan vara ideella föreningar, stiftelser och trossamfund, väljer själva sina ledamöter i forumet. Dessa behöver ha mandat från sin organisation att diskutera frågor inom ramen för PGF.

Även Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) samt Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har deltagit.

PRESIDIUM

Presidiet i PGF består av en ordförande och en vice ordförande med mandat om ett år i taget. Civilsamhällesrepresentanten i presidiet väljs under det konstituerande PGF-mötet. Ordförandeskapet roterar årsvis mellan parterna. Viceordförandeposten innehas av motsatta parten.

Presidiet ansvarar för att det gemensamma uppdraget prioriteras framför de enskilda parternas intressen och för att leda gruppen till beslut i frågor som rör PGF. Presidiet ansvarar även för helheten i möten och att mötena uppfyller forumets syfte.

MÖTESFORMER OCH ARBETSSÄTT

Partsgemensamt forum träffades fyra gånger under 2024. Det första mötet var ett konstituerande möte, där deltagarna bland annat antog en arbetsordning och civilsamhällesparten valde representant till presidiet. Resterande tre möten ägnades åt dialog kring de valda tematiska områdena.

Varje möte förbereds av en planeringsgrupp, bestående av representanter från PGF och minst en från Regeringskansliet, med stöd från NOD:s kansli. Planeringsgruppen ansvarar för att mötet håller sig inom syftet för PGF och tar fram frågeställningar inför dialogen baserade på den villkorsfråga som forumet beslutat om vid tidigare möte. Planeringen stäms av med presidiet.

NOD:s kansli är sammankallande för planeringsgruppens möten och tar fram förberedelsematerial som beskriver temat för PGF-mötet, erbjuder kun-

skap på området och ger en gemensam ingång till dialogen. Förberedelsematerialet tas fram i dialog med planeringsgruppen och stäms av med presidiet.

För att undvika upprepningar och skapa progression ansvarar presidiet i samverkan med NOD för att diskussionerna bygger vidare på tidigare möten.

Vid varje möte sammanställer NOD minnesanteckningar som sedan godkänns av forumet. Minnesanteckningarna ligger till grund för denna skrift.

Temat för mötena utgår ifrån en eller flera av de sex principerna som utgör grunden för civilsamhällespolitiken: självständighet och oberoende, dialog, kvalitet, långsiktighet, öppenhet och insyn samt mångfald (prop. 2009/10:50 s.52). Presidiet föreslår principer att adressera under årets möten. I slutet av varje PGF-möte föreslår presidiet en konkret villkorsfråga till nästkommande möte.

Årets teman var:

- Civilsamhällets finansiering (principerna långsiktighet samt självständighet och oberoende)
- Strategisk samverkan (principen om dialog)
- Nya strukturer och former för engagemang (principen om mångfald)

ORGANISATIONER I FORUMET 2024

Under året har 22 organisationer ingått i forumet:

- **Bris**
- **Civos**
- **Coompanion**
- **Djurens Rätt**
- **Hela Människan**
- **Kompis Sverige**
- **KSAN**
- **Läkarmissionen**
- **Malmö Ideella**
- **Pingst - fria församlingar i samverkan**
- **PRO Global**
- **Riksorganisationen Hela Sverige ska leva**
- **Scouterna**
- **Sensus Studieförbund**
- **SIOS**

- Skoopi
- Skärgårdarnas Riksförbund
- Svenska kyrkan
- Sveriges hembygdsförbund
- Sveriges konstföreningar
- Unga Örnars Riksförbund
- Värmlands Idéburna

DIALOG 1. Civilsamhällets finansiering (principerna om långsiktighet samt självständighet och oberoende)

Finansieringen av civilsamhället styr hur aktörerna har möjlighet att verka. Inom olika forum lyfts en frustration hos organisationsföreträdare som fått minskad finansiering eller upplever en ökad statlig styrning och skärpta villkor i bidragsgivningen. Samtidigt går att se att statsbidraget ökat succesivt under åren och att andelen generella bidrag blir större och större. Vid sidan om den offentliga finansieringen av civilsamhället präglas olika typer av organisationer av olika förutsättningar när det kommer till att hitta alternativa finansieringskällor. Med dessa utgångspunkter diskuterade forumet den 13 juni 2024 hur jämlika förutsättningar kan främjas; hur kortsiktighet i offentlig bidragsgivning kan motverkas; övriga vägar för regeringen att underlätta för civilsamhället finansiellt; samt hur organisationer kan säkerställa finansiell långsiktighet utan att äventyra sitt oberoende.

JÄMLIKA FÖRUTSÄTTNINGAR I OFFENTLIG BIDRAGSGIVNING

Den första delen av dialogen fokuserade på vad regeringen kan göra för att skapa tydlighet och jämlika förutsättningar för civilsamhällets aktörer att söka offentliga bidrag.

Utmaningar i bidragssystemet

Civilsamhällets organisationer möter flera utmaningar när det gäller att söka och redovisa offentliga bidrag. Mindre lokala föreningar, som ofta drivs ideellt, har särskilt svårt att konkurrera med större, etablerade organisationer som har anställd personal med rätt kompetens. Ansöknings- och redovisningsprocesserna upplevs som krävande, särskilt för personer med språkförbristningar eller funktionsnedsättningar, vilket ytterligare minskar möjligheterna för mindre aktörer. Den bristande enhetligheten i bidragssystemen försvårar navigering och skapar onödiga hinder för organisationerna.

Därtill framhålls problem med bristande framförhållning och långsiktighet i myndigheters bidragsgivning. Sena utlysningar och kortvariga stöd skapar osäkerhet och stör organisationers verksamhet. Villkoren att projekt ska avvika från organisationens ordinarie verksamhet ses också som problematiska, då civilsamhällets arbete är starkt kopplat till dess grunduppdrag.

För att underlätta för organisationer kan regeringen öka enhetligheten i bidragssystemen genom att harmonisera förfaranden och regelverk hos olika myndigheter. Regeringen kan även initiera samordning mellan statliga och lokala nivåer samt skapa tematiska samlingssidor för riktade medel för att öka tydligheten kring vilka befintliga medel som finns att söka.

Regeringen kan ge myndigheter mandat att bevilja långsiktiga bidrag, vilket skapar stabilitet för organisationerna och ökar bidragens nytta för målgruppen. Det skulle dessutom avlasta mindre föreningar om regeringen möjliggjorde att moderorganisationer kan ta ett större ansvar för återrapportering. Regeringen kan därutöver oftare konsultera civilsamhället vid utformning av nya stöd för att säkerställa att medlen svarar mot verkliga behov och engagemang.

För att synliggöra missförhållanden och dåliga förutsättningar gällande statlig bidragsgivning bör parterna föra dialog med varandra. Då gäller det att vara lyhörda för varandras perspektiv och säkerställa att alla röster får höras. Det handlar också om att upprätthålla befintliga strukturer för detta, som exempelvis PGF och andra strukturer. I dialogen kan parterna även tillsammans diskutera behov och utmaningar, men också skapa tydlighet kring definitioner när det kommer till den offentliga finansieringen.

Politisering av statsbidrag

Organisationsbidraget, som baseras på organisationens demokratiska form snarare än dess specifika verksamhet, ses som en viktig grund för att stärka demokratin. Beslutet att dra in bidrag för viss typ av organisering kritiserades. Bidrag dras in utan samråd med berörda och beslut upplevs inte utredas i tillräckligt hög grad. När regeringen fattar sådana beslut baserade på ideologiska skäl, upplevs det som ett avsteg från principen att organisationsbidrag ska fördelas utifrån organisationens demokratiska form, inte dess verksamhet. Detta anses hota den överenskomna grunden för bidragsfördelningen.

Regeringen uppmanas att undvika att politisera organisationsbidraget. De kan istället skapa en infrastruktur som möjliggör jämlika villkor till detta bidrag med tydliga demokrativillkor som ersätter systemet med nischade sak-

områden, med möjlighet att verifiera medlemmar och ett schablonbelopp för varje medlem. Det påtalades dock från Regeringskansliets håll att detta är en omvälvande förändring som hade krävt ett stort omtag kring bidragssystemet i sin helhet.

Å andra sidan påtalas motsättningen mellan det upplevda officiella narrativet från regeringens håll om jämlika förutsättningar kring bidragsgivningen som ofta framställs som opolitisk och neutral. Där upplever deltagare att det är bättre att regeringen är tydlig med när det finns politiska prioriteringar. Exempel togs kring stödet till etniska organisationer och fredsorganisationer där medlen omprioriterats, vilket ses som ett sätt att skapa ojämlika förutsättningar genom att prioritera olika intressen med politisk grund.

Regeringen kan i högre grad utreda en fråga innan beslut tas i relation till finansiering av civilsamhället. En bredare utredning inför beslut om finansiella förändringar eller åtgärder är också ett tillfälle för civilsamhället att lämna synpunkter och synliggöra beslutets konsekvenser på civilsamhället. Detta hade möjliggjort för civilsamhället att få inflytande i processer, men också att hinna planera, ställa om och anpassa sig till förändringar.

Tydlighet och transparens

Att bidrag inte räknas upp i takt med inflationsnivån är något som upplevs hamna i skymundan. Detsamma gäller hur mycket av bidragen som går åt till administrativa eller transaktionskostnader.

Andra poängterar också att regeringens prioriteringar inte syns när man talar om civilsamhället som en helhet och redovisar finansieringen till civilsamhället därefter snarare än att tydligt redovisa skillnader för finansiering inom olika delar av civilsamhället. Den politiska bilden blir i dagsläget otydlig och det krävs en kvalificerad analys för att urskönja skillnader.

Regeringen kan därför inkludera fler detaljer i redovisning av nivån på statsbidrag, bland annat utifrån indexering och med detaljer om hur bidragen fördelas mellan verksamhet och administration. Hur föreningar stöttas ekonomiskt kan också avgöras av om de har sitt säte i en storstad eller i en mindre kommun. Som exempel nämndes att hembygdsföreningar missgynnas i större städer och att man ser stora skillnader mellan kommuner. Gällande redovisningar av finansieringen på lokal nivå, som vi exempelvis hittar i SCB:s rapport, syns inte de lokala skillnaderna utan enbart en samling av kommuners finansiering.

Regeringen kan även säkerställa att det geografiska perspektivet finns med i kunskapsunderlag kring finansieringen av civilsamhället, genom att exem-

pelvis redovisa nivåerna för bidrag inom de olika kommunerna. Kommuner har idag ojämlika förutsättningar ekonomiskt, vilket kan göra att finansieringen från olika kommuner till civilsamhället blir ojämlik.

Nationell påverkan på lokala beslut

Det regeringen gör får en normerande betydelse för den lokala och regionala bidragsgivningen, där demokrativillkor togs som exempel. Där såg organisationer en risk att handläggare på dessa nivåer kommer att strikt följa kriterier i propositionen istället för att bygga relationer med det lokala föreningslivet.

Regeringen behöver därmed vara vaksam på hur uttalanden och beslut påverkar kommuners beslutsfattande. I samband med framtagandet av nationella villkor bör de också analysera hur dessa implementeras lokalt och regionalt.

MOTVERKA KORTSIKTIGHET OCH PROJEKT

Den andra frågan som diskuterades var huruvida civilsamhället bör undvika att bidra till en struktur som premierar kortsiktighet och projektbaserat arbete. Diskussionen berörde också vad civilsamhället konkret kan göra för att motverka dessa tendenser.

Kortvarig finansiering och projektifiering

Civilsamhället är ofta beroende av projektmedel och kortsiktig finansiering för sin överlevnad och för att kunna behålla personal. Många organisationer tvingas använda projektmedel för att finansiera ordinarie verksamhet, vilket gör dessa medel centrala. Det är lätt att tacka ja till kortsiktiga »sidoverksamheter«, trots att de kan avvika från organisationens huvudsyfte. Samtidigt upplevs projektifiering som ett hinder för sektorns självständighet, även om projektmedel är värdefulla för att testa nya idéer.

Diskussionen om projektifiering, som till viss del står i motsättning till regeringens redovisning av generella och riktade medel, visar på otydligheter kring vad som klassificeras som generellt eller riktat stöd, där vissa verksamhetsbidrag i praktiken kan vara lika styrande som projektbidrag. Det behövs större transparens och tydligare definitioner av bidragsformer för att minska förvirringen och bättre spegla verkligheten.

Det civilsamhället kan göra är bland annat att identifiera långsiktiga mål och säkerställa att finansiering bidrar till dessa i stället för att jaga tillfälliga pengar.

Civilsamhället kan avstå från att söka projektmedel med dåliga villkor som ett sätt att visa integritet och påverka systemet. Civilsamhället kan också bättre samarbeta för att belysa brister och förutsättningar kring olika utlysningar och villkor. Starkare och mer etablerade organisationer kan ta ett större ansvar i frågan och visa solidaritet med mindre organisationer.

När det gäller diskrepansen mellan redovisningar av offentliga bidrag och de erfarenheter många organisationer har av mer styrda och kortsiktiga bidrag, bör civilsamhället undersöka vad dessa skillnader beror på. Genom ökat samarbete kan civilsamhället i högre grad belysa de skilda bilderna och förutsättningarna inom olika delar av sektorn. Civilsamhället kan diskutera definitioner för de mätningar som sker för att klargöra och bidra till en tydligare bild av redovisningen av offentliga bidrag.

Regeringen kan å sin sida ha med sig att kategoriseringen av medel i generella och riktade medel inte alltid visar på graden av styrning då etiketten »verksamhetsbidrag« inte är nog för att beskriva om ett medel har en fri eller styrande utformning. Regeringen kan även vara än mer tydliga i definitionerna av de olika bidragsformerna för att skapa transparens och tydlighet.

Alternativa finansieringsmöjligheter

Offentliga bidrag varierar beroende på politiska prioriteringar, vilket gör att alternativa finansieringskällor kan vara viktiga. Kunskapen om civilsamhällets bidrag och effekter är dock otillräcklig, vilket inte bara påverkar hur det värderas i samhället utan också vilka resurser som tilldelas sektorn.

Civilsamhället kan förbättra sitt samarbete med lokala företag och tydliggöra sitt bidrag. För att möjliggöra detta kan civilsamhället bättre anpassa sitt budskap så att allmänheten får en tydligare bild av vad civilsamhället gör och varför. Genom att förankra sig folkligt kan man eventuellt bli mindre beroende av statliga medel som i stället ersätts av donationer och gåvor.

Regeringen kan bidra genom att tillgängliggöra information om civilsamhällets bidrag och visa på dess effekter för medborgarna.

LÄTTNADER UTÖVER FINANSIERING

Den tredje diskussionen fokuserade på vilka åtgärder regeringen kan vidta för att förbättra civilsamhällets finansiella förutsättningar utöver statsbidrag. Frågor som skatteavdrag och anpassade regelverk på olika områden lyftes som möjliga verktyg för att stödja sektorns långsiktiga finansiering.

Lokaltillgången

Bristen på lokaler är en återkommande fråga. Även om det finns många lokaler begränsar regelverk som brandskydd ofta användningen. Kommuner erbjuder ibland billiga lokaler men drar tillbaka dessa för att inte konkurrera med näringslivet som hyr ut lokaler till högre priser.

Regeringen kan bidra till att instifta ett föreningscentrum med tillgängliga och resurssatta lokaler. Det behövs även lösningar för att underlätta tillgången till de lokaler som redan finns, men som försvåras av olika regelverk.

Samkörning av register

Ett ökande antal obligatoriska och frivilliga register innebär en tung administrativ börda för civilsamhället. Organisationer kan behöva uppdatera information löpande i flera system, vilket är tidskrävande.

Regeringen kan underlätta samkörning av data mellan olika register, exempelvis registret för idéburen välfärd och registret för verklig huvudman, samt säkerställa att antalet register begränsas.

Skatteavdrag, förmånsbeskattning och moms

Ändamålet för skatteavdrag för gåvor anses vara för snävt och svårt att anpassa utan att öka den administrativa bördan för civilsamhället. Diskussion fördes även om andra typer av avdrag, exempelvis goodwill-avdrag om företag låter personal utföra volontärarbete.

Vinster i konstlotterier, som ofta bidrar till social sammanhållning och stöd för konstnärer, försvåras av krav på förmånsbeskattning vid vinster över en viss summa.

Regeringen kan i det här fallet öka flexibiliteten i ändamål för skatteavdrag för gåvor samt ta bort förmånsbeskattning på vinster i konstlotterier.

Civilsamhället påverkas dessutom negativt av momsavgiften, bland annat genom internmoms vid fakturering inom samma organisation. Organisationerna upplever att företag ibland får fördelar som civilsamhället inte omfattas av, exempelvis viss momsfrihet. Regeringen skulle kunna införa samma undantag för civilsamhället.

Lönebidragsnivå

Lönebidrag är en central faktor för att kunna anställa individer utan full arbetsförmåga. Det är dock en påfrestning för många organisationer när lönerna ska öka varje år.

För att underlätta detta för organisationer kan regeringen höja taket för lönebidragsnivån. Det skulle möjliggöra för fler att kunna bedriva arbetsmarknadsinsatser och ändå bibehålla nödvändig omsättning.

Tillgång till bankkonto

Många föreningar har svårt att få tillgång till banktjänster. Bankernas reträtt från mindre orter och kraven enligt penningtvättslagstiftningen försvårar möjligheten att öppna bankkonton, särskilt för föreningar med politiskt aktiva styrelseledamöter. Även kostnaderna för banktjänster är ett problem.

Regeringen bör undersöka hur det kan bli lättare för banker att söka upp information i de nyetablerade registerna, exempelvis Bolagsverket. Civilsamhället kan i sin tur samarbeta med MUCF för att ta fram generella riktlinjer och mallar för bankernas hantering av föreningars bankkonton.

Att likställas med företag

Civilsamhället behandlas i viss mån som företag med gemensamma krav trots att förutsättningarna är avsevärt olika. Exempel på detta är infrastruktur för laddning av elbil där kyrkor och hembygdsgårdar får samma krav på sig som stora köpcentrum. Det poängteras också att kommersiell aktivitet (så som försäljning till offentlig sektor) samt statsstöd (som övrig kompensation till företag, subventioner och permitteringar), bör vara lika tillgänglig för civilsamhället som för andra vinstdrivande aktörer.

Här kan regeringen möjliggöra för lokala mål utifrån lokala förutsättningar och låta lokalsamhället nå dem tillsammans.

Likviditet

Civilsamhällets begränsade likviditet gör det svårt att söka projektbidrag som kräver egeninsats, då dessa ofta betalas ut först i efterhand. Ett exempel är bidrag som inte betalas ut förrän hela projektet är genomfört, vilket kräver att man har befintlig likviditet. Relationsbyggande för att bredda finansieringskällor tar tid och kräver också resurser.

Regeringen kan undersöka möjligheten att räkna ideellt arbete som egeninsats i projekt. De skulle även kunna undersöka om det är möjligt att ge bidrag för att möjliggöra för organisationer att odla relationer och bredda sina finansieringskällor. Till sist kan regeringen säkerställa att stödet från Allmänna arvsfonden inte dras in.

Jämställda finansiella villkor

Organisationer inom civilsamhället möter ofta sämre förutsättningar än företag när det gäller tillgång till finansiella lösningar, såsom lån.

Regeringen kan ta fram en nationell handlingsplan för social ekonomi som förbättrar civilsamhällets förutsättningar.

De kan även se över möjligheten att låta en övergripande aktör som Utbetalningsmyndigheten verka för likriktning förvaltning av utbetalningar. För att se vilka förslag som ännu inte implementerats kan regeringen återbesöka utredningen *Palett för ett stärkt civilsamhälle (SOU 2016:13)*.

SÄKERSTÄLLA LÅNGSIKTIGHET OCH VÄRNA SJÄLVSTÄNDIGHET OCH SÄRART

Den fjärde diskussionen behandlade hur civilsamhället kan arbeta för att säkerställa långsiktig hållbarhet samtidigt som dess självständighet och unika särart bevaras.

Kunskaphöjning

Större organisationer med bred medlemsbas har bättre förutsättningar att behålla sin särart, organisationer med mindre medlemsbas riskerar å andra sidan att i högre utsträckning behöva anpassa sig utifrån externa finansiärer. Kunskap om hur självständighet kan bevaras och långsiktighet säkerställas är bristfällig och riskerar att gå förlorad på grund av hög personal- och ledaromsättning.

Civilsamhället behöver öka kunskapen om eventuella konsekvenser för självständigheten i finansieringssamarbeten. Centrala organisationer kan stötta lokala föreningar med vägledning kring finansieringsalternativ och konsekvenser av olika samarbeten.

Se sitt värde

Många organisationer tar för lite betalt för sina tjänster eller produkter. Det finns ett behov av att förstå och ta betalt efter organisationens faktiska värde, inte bara självkostnad, men samtidigt beakta lokala förutsättningar.

Centrala organisationer bör därmed stötta medlemsföreningar i att identifiera och prissätta sitt värde rätt. Tillväxtverkets stöd kan användas som hjälp, men balans behöver upprätthållas för att undvika en för stark koppling till kommersiella aktörer.

Alternativa finansieringsformer

En diversifierad finansiering minskar sårbarheten och skyddar organisationer från att behöva anpassa sig efter en enda finansieringskälla. Dock kan det vara resurskrävande att söka flera finansieringskällor.

För- och nackdelar med olika finansieringsformer diskuterades:

Insamling från företag och privatpersoner kräver stora initiala resurser och är svårare för mindre organisationer. Det kräver även en nischad kompetens som inte alltid finns tillgänglig.

Medlemsfinansiering anses vara stabil och långsiktig, men begränsad av medlemmarnas ekonomiska förutsättningar.

Filantropi är potentiellt värdefull, men det upplevs osäkert hur den kulturella grogrunden ser ut för finansieringsformen. Den begränsas också av finansierarens vilja att starta nya organisationer snarare än stötta befintliga.

Vad gäller lotterier så var det tidigare en vanligare finansieringskälla men kan kräva etisk granskning för att undvika negativa kopplingar till spelmissbruk. Däremot uppfattas lotterier som drivs för föreningar av en organisation med det enskilda syftet som något bra, såsom Folkspel och Postkodlotteriet.

En annan finansieringskälla är mikrofonder som är en stor finansieringsform, särskilt på landsbygden, med låg risk och stor möjlighet att starta verksamheter.

Donationer och arv anses viktiga men osäkra som långsiktig planeringsgrund.

Märkning och certifiering bedöms vara begränsade i sin tillämpning och beroende av marknadens storlek.

För att värna sin självständighet kan civilsamhällets organisationer ha interna samtal för att fastställa principer för finansiering som stämmer överens med organisationens värderingar. Dessa principer kan sedan vägleda beslut om vilka finansieringskällor som är etiskt och praktiskt hållbara.

Civilsamhället och regeringen kan också inleda dialoger med storföretag för att utforska möjligheter till återinvesteringar i lokalsamhällena. Tillsammans kan civilsamhället och näringslivet utveckla relevanta projekt som kopplar lokala behov till företagets samhällsansvar och hållbarhetsmål.

DIALOG 2. Strategisk samverkan (principen om dialog)

Samverkan mellan sektorer har ökat både i antal forum och former, vilket speglar behovet av bredare delaktighet i dagens komplexa och föränderliga samhälle. Fler aktörer och grupper behöver involveras i planering och beslut för att möta aktuella samhällsutmaningar. Den strategiska samverkan genom olika former av dialog- och samrådsprocesser mellan det offentliga och civilsamhället finns i flertalet forum där civilsamhället erbjuds inflytande i olika grad inom en aktuell fråga. Bara inom Regeringskansliet har antalet sådana forum ökat betydligt det senaste decenniet. Trots detta upplever många inom civilsamhället att de inte ges tillräcklig möjlighet att delta i de strategiska samtalen.

Med den utgångspunkten fokuserade PGF den 24 september 2024 på vad som karakteriserar framgångsrika strategiska samråd och dialoger mellan civilsamhället och det offentliga, vilka begränsningar för påverkan som finns i dessa möten och vad som behövs för att göra de formella formerna för samråd och dialog mer strategiska.

ERFARENHETER AV STRATEGISK SAMVERKAN

Den inledande delen av mötet fokuserade på deltagarnas erfarenheter av strategiska samråd och dialoger, samt vad som karakteriserade de som fungerat bra respektive mindre bra.

Långsiktighet och struktur

Långsiktighet, kontinuitet och tydliga ramverk är viktiga för att skapa hållbar samverkan. Under pandemin visade sig redan existerande samverkansstrukturer, även sådana som inte tidigare använts strategiskt, vara mycket värdefulla eftersom de kunde användas för att hantera akuta behov. Att bygga upp sådana strukturer mitt under en kris är däremot svårt och ineffektivt.

Värdet av regelbundna forum och tydliga strukturer

Regelbundna möten och forum ger möjlighet att fokusera på en fråga i taget, vilket minskar pressen att hinna med alla aspekter samtidigt. Samtidigt

behövs både långsiktiga planer och snabbare processer för att kunna arbeta i flera olika led parallellt. Ett stort hinder för långsiktighet är att många samarbeten bygger på enskilda personer. När dessa slutar eller byts ut kan relationer och framsteg gå förlorade. Därför är det viktigt med stabila och tydliga strukturer som är oberoende av enskilda individer och som kan upprätthållas även vid personalförändringar eller regeringskiften.

Exempel på lyckade samverkansstrukturer

Flera olika positiva exempel på samverkansprocesser och forum nämndes. Några av dem var MSB:s civilsamhällsråd om krisberedskap, Skogsstyrelsens nationella skogssektorråd, samarbeten mellan trossamfund och Myndigheten för stöd till trossamfund (SST) samt Utrikesdepartementets (UD:s) årliga civilsamhällsforum.

CONCORDS arbetsgrupper som möter politiska tjänstepersoner nämndes också som goda exempel på strukturerade återkommande forum. Antidiskrimineringsbyråer beskrevs som lyckade partnerskap mellan det offentliga och civilsamhället. Även samverkan inom brottsförebyggande åtgärder uppmärksammades, vilket var en lång process av uppvaktning, debatt och deltagande i rundabordssamtal som sedan ledde till att civilsamhället skrevs in i den nationella brottsförebyggandestrategin *Barriärer mot brott*.

Ett annat exempel är NOD, som har gjort myndigheternas dialog med civilsamhället mer strukturerad och effektiv. PGF ansågs också vara en framgångsrik struktur för dialog, med tydlighet och väl förberedda möten. Det är även ett bra forum för att kunna diskutera varandras förutsättningar och logiker så att andra samverkansprocesser kan förbättras. En risk är dock att den typen av diskussioner blir på en metanivå och därmed vaga.

Förväntningar och syfte

Vid sporadiska möten är det viktigt att departement och myndigheter tydligt klargör var i processen civilsamhället bjuds in och vilka förväntningar deltagarna kan ha på mötet. Detta minskar risken för att civilsamhällets synpunkter inte tas tillvara på grund av begränsat mandat hos den offentliga parten. Samtidigt kan civilsamhället gynnas av ökad kunskap om hur myndigheter och kommuner fungerar, exempelvis genom utbildningar. För att möten ska vara framgångsrika krävs dessutom ömsesidig respekt och tillit, där båda parter lyssnar på varandra oavsett skilda åsikter och maktförhållanden.

Möjliggöra rollen som samverkanspartner

Det lyftes att om man vill ha strategisk samverkan måste man se till att motparten klarar av att vara en sådan samverkanspartner, till exempel genom finansiering. Som exempel nämndes att flera kommuner finansierar någon organisation som fungerar som en lokal eller regional paraplyorganisation för civilsamhället.

Transparens och urval

När referensgrupper eller liknande forum bildas är det viktigt att det finns en transparens kring hur urvalet gått till. Det finns en risk att det enbart är organisationer som är bra på att göra sina röster hörda som bjuds in, och som redan har ingångar till politiker. Det är därför viktigt att det finns en mångfald av organisationer med varierande resurser. Samtidigt påpekades att ingen urvalsprocess är perfekt och att man måste utgå från de som faktiskt deltar i forumet eller mötet.

Samverkan om konkreta frågor

Det kan vara enklare att samverka när det handlar om en konkret fråga. Vid exempelvis kriser så ökar incitamenten och kreativiteten att samverka hos samtliga aktörer. Det finns dock nackdelar med att frågorna blir alltför specifika och när de deltagande organisationerna inte har den kunskapsnivå som krävs. Civilsamhället har ofta synpunkter på en mer övergripande nivå och frågorna måste anpassas efter deltagarna.

Återkoppling

Ett genomgående tema var önskemål om ökad återkoppling från den offentliga parten, efter samråd och dialoger. Organisationerna uttryckte att de ofta inte får veta vad som händer med synpunkterna de framfört. Det är viktigt att få återkoppling även om det man pratade om inte blev av, och gärna en förklaring till varför synpunkterna har, eller inte har, omhändertagits. Det skulle skapa en bättre förståelse för vilka avvägningar som gjorts och i vilket syfte.

Ett dåligt exempel på samverkan är när det blir symboliska möten som enbart genomförs för att det ingår i det offentligas uppdrag. Sådana möten kan ge en känsla av att det blir mycket prat och ingen verkstad, vilket är ett återkommande problem.

För många deltagare och myndigheter

Samtidigt som det bör vara en bredd i inbjudan måste det finnas förutsättningar för alla deltagare att bidra. Det blir svårt om alltför många organisationer deltar under samma möte. När respektive organisation får kort tid på sig att komma med inspel kan det leda till att perspektiven inte förstärks och utvecklas av varandra. Ett stort antal deltagare innebär dessutom inte bredd i sig ifall det är flera organisationer som representerar samma perspektiv eller målgrupp.

När ansvaret för en fråga fördelas på många olika myndigheter kan samverkan också bli mer komplicerad. Ett exempel var att kulturmiljöfrågorna delats ut på tio myndigheter.

BEGRÄNSNINGAR MED DIALOGER OCH SAMRÅD

Den andra frågan som diskuterades var om det finns begränsningar med dialoger och samråd som en form av strategisk samverkan och om det finns tillfällen då påverkan på strategiska beslut görs bäst i annan form.

Risker med formella former

När civilsamhällesorganisationer bjuds in till samråd är det oftast för att deras kunskap och erfarenhet bedöms som värdefull. Det finns dock en risk att organisationerna begränsas i sin öppenhet. Exempelvis kan rädslan för att inte få finansiering leda till att de undviker att framföra kritiska synpunkter som skulle kunna uppfattas negativt. I stället kan fokus hamna på att bygga relationer och göra ett gott intryck, snarare än att bidra med ärliga och viktiga perspektiv.

En annan risk med samråd och dialoger är att den offentliga parten som bjuder in civilsamhället missar att fånga upp de verkliga behoven eller problemformuleringarna. Det kan leda till att mötets fokus hamnar fel och att frågeställningarna blir irrelevanta. Därför är det viktigt att civilsamhället vågar påpeka när frågeställningarna är felaktiga eller saknar relevans.

Regeringens modell för samverkan med civilsamhället har en tendens att främja skapandet av fler paraplyorganisationer. Detta har lett till att mindre organisationer blivit mer marginaliserade och kan exempelvis inte ansluta sig till NOD, som endast är öppet för paraplyorganisationer. Modellen underlättar för Regeringskansliet att hantera antalet organisationer, men det skapar utmaningar för stora paraplyorganisationer att verkligen företräda sina medlemsorganisationers behov och perspektiv.

Tempo, information och opinionsbildning

Att tempot inom civilsamhället, myndigheter och departement är olika kan även det försvåra processer. Beslutsvägarna inom civilsamhället är ofta betydligt kortare än inom offentlig sektor, vilket kan skapa frustration. Om den offentliga parten kommunicerar och återkopplar kring processen blir det dock enklare att hantera.

Formella och långsiktiga strukturer för samverkan bör enbart användas när civilsamhället får möjlighet att uttrycka sina åsikter och påverka. Om det bara är ett forum för information kan det ta mycket tid från civilsamhället, som har begränsade resurser. I stället för att bjuda in till ett informationsmöte kan det offentliga kommunicera informationen i ett utförligt pressmeddelande.

Opinionsbildning och politiskt påverkansarbete sker ofta mer effektivt genom andra kanaler, såsom att föra dialog med politiska partier eller delta i mer informella möten. Civilsamhället bör därför se den formella samverkan som endast en av flera strategier för att påverka samhällsutvecklingen.

MEDSKICK TILL REGERINGEN OCH CIVILSAMHÄLLET

Den sista delen av mötet fokuserade på hur de formella formerna för samråd och dialog kan bli mer strategiska samt vilka insatser som krävs från parterna för att dessa processer ska fungera bättre.

Vad kan regeringen göra?

Utredningar och uppdragsbeskrivningar

Det upplevdes som positivt att antalet fasta forum för samverkan mellan Regeringskansliet och civilsamhället har ökat, att fler samråd och dialoger har anordnats samt att många remisser har skickats ut. Samtidigt framfördes kritik om att utredningarna har blivit smalare, snabbare och mer begränsade i omfattning. Definitionerna av vad som ska utredas har blivit snävare, och det förekommer allt oftare »beställningar« med fördefinierade ramar. Detta har resulterat i att underlaget som samråden bygger på inte är lika gediget, vilket minskar möjligheterna till verkligt inflytande.

En åtgärd regeringen kan vidta är att tydligare skriva in i utredningsdirektiv och förordningar att samråd med relevanta civilsamhällesorganisationer ska ske. Enligt Regeringskansliet görs det ibland inte med motiveringen att myndigheter ändå förväntas samråda, vilket anses göra sådana skrivningar

överflödiga. Dessutom skulle det vara fördelaktigt med en större enhetlighet i myndigheternas språkbruk kring olika former av samverkan, för att skapa tydlighet och bättre struktur.

Politisk förankring och representation

Vikten av politisk förankring och representation på en adekvat nivå under dialoger och samråd anses vara en central fråga. Det är svårt att skapa långsiktig samverkan om arbetet drivs av en enskild tjänsteperson utan stöd eller engagemang från högre politisk nivå, såsom en statssekreterare. För att stärka den politiska viljan kan den också formaliseras i policydokument, vilket skulle tydliggöra åtaganden och ansvar.

När det gäller politisk representation vid möten signalerar närvaron av exempelvis en statssekreterare ett genuint engagemang och ett större intresse från regeringens sida, vilket stärker trovärdigheten och intentionerna bakom samverkan.

Tidig inkludering och förbättrade förutsättningar för samverkan

Regeringen bör överväga att inkludera civilsamhället tidigare i processer, särskilt i mindre frågor. Tidig inkludering ger civilsamhället möjlighet att vara delaktiga i att formulera problem och frågeställningar, vilket stärker processen och gör det lättare för det offentliga att ta tillvara på inspel, exempelvis i form av »miniremiss».

För att ytterligare förbättra samråd och dialoger är det viktigt att regeringen skickar ut inbjudningar i god tid, säkerställer tydliga agendor och ger organisationerna tillräckligt med tid och resurser för att förbereda sig och samordna sina insatser.

Regeringen kan därutöver satsa på kunskapshöjande insatser om samverkan i nära samarbete med civilsamhället. Dessa insatser kan tydliggöra olika former av samverkan och de begrepp som används, vilket skapar en gemensam förståelse och förbättrar dialogen.

Vad kan civilsamhället göra?

Våga kontakta myndigheter och departement

Civilsamhället uppmanas att ta kontakt med departement och myndigheter samt bli bättre på att ta egna initiativ. En bra idé kan få genomslag oavsett organisationens storlek.

Det finns ofta tjänstepersoner som ansvarar för specifika områden där samråd kan vara aktuellt. För civilsamhällesorganisationer kan det dock vara svårt att veta vem de ska vända sig till. Därför behövs ökad kunskap och stöd för att underlätta navigeringen inom den offentliga sektorn och göra det enklare att hitta rätt kontaktpersoner.

Fokusera på lösningar

Civilsamhällets uppgift är att vara kritiska och lyfta olika perspektiv, men i samverkan med det offentliga är det viktigt att även presentera konkreta lösningar istället för enbart att peka på problem. Ju tydligare och mer genomarbetade förslag som framförs, desto större är chansen att de tas tillvara. Samtidigt behöver civilsamhället hålla fokus på den aktuella frågan och undvika att fastna i sitt eget uppdrag eller sina långsiktiga visioner.

Samordning, hänvisning och återkoppling

Inför samråd eller dialoger kan civilsamhällesorganisationer vinna på att samordna sig och föra dialog med varandra. Genom att samarbeta och dela erfarenheter kan organisationerna stärka sina inspel och förbättra både externa och interna processer.

Paraplyorganisationer har en viktig roll i att tydliggöra politiska processer för sina medlemsorganisationer och skapa förutsättningar för ökad förståelse. Det är också viktigt att organisationerna återkopplar till sina medlemmar och nätverk efter samråd och dialoger, så att informationen når fler.

Om en offentlig aktör kontaktar en organisation i en fråga som ligger utanför dess fokusområde, är det värdefullt att hänvisa vidare till andra organisationer som är bättre lämpade att hantera frågan. På så sätt stärks samverkan och resurserna används mer effektivt.

Vad kan parterna göra tillsammans?

Fokus på utfall och förståelse

Att tala om »strategisk« samverkan kan ibland vara en fallgrop, då det inte alltid är strategin i sig som är avgörande, utan vilket utfall samverkan leder till. För att kunna arbeta strategiskt krävs en ömsesidig förståelse för varandras utgångspunkter, tidsperspektiv och mål. En gemensam bild av problemet och vägen framåt är avgörande. Om parterna upptäcker för sent att de har olika utgångspunkter, riskerar samverkan att bli ineffektiv.

Prioritera samverkan och utveckla strukturer

Det är viktigt att prioritera samverkan och att ta vara på de tillfällen som erbjuds, även om de inte alltid leder till omedelbara resultat. Samverkan kan i sig vara värdefullt, exempelvis för att bygga relationer och förtroende.

Både offentliga aktörer och civilsamhället kan använda NOD som ett stöd för att främja strategisk samverkan och legitimera dialogen. Det finns ett gemensamt ansvar för att värna och utveckla partsgemensamma strukturer som NOD, och båda parter måste säkerställa att inspel från samråds- och dialogmöten tas vidare och inte faller bort.

Slutligen är det viktigt att lyfta goda exempel på framgångsrik strategisk samverkan. Det kan inspirera och skapa trygghet, vilket i sin tur uppmuntrar fler att våga delta och bidra till konstruktiv samverkan.

DIALOG 3. Nya strukturer och former för engagemang (principen om mångfald)

PGF-mötet den 3 december fokuserade på att undersöka nya strukturer och former för engagemang i civilsamhället. Syftet var att skapa en djupare förståelse för hur människor väljer att organisera sig idag och hur organisationer kan anpassa sig för att engagera fler. Diskussionerna utgick från en bakgrund där forskningen pekar på två parallella trender inom det ideella engagemang-
et: en förändring mot ett mer luststyrt och självutvecklande engagemang, samtidigt som befolkningsundersökningar visar att engagemanget har varit relativt stabilt över tid. Samtidigt finns en minskad koppling mellan ideellt arbete och medlemskap i organisationer samt en tydlig tendens mot kort-siktiga och praktiska former av engagemang snarare än långsiktiga uppdrag. Den ökande professionaliseringen inom civilsamhället, med fler anställda men koncentrerade till en mindre del av sektorn, och ett bidragssystem utformat för traditionella föreningsstrukturer utgör ytterligare utmaningar för att möjliggöra mer flexibla former av organisering.

Under mötet diskuterades hur organisationer har utvecklat nya former av engagemang och de utmaningar som följer, särskilt i ljuset av strukturella förändringar som pandemin och digitaliseringen. Deltagarna reflekterade över hur dessa förändringar påverkat behovet av ideella krafter och vilka konsekvenser det haft för organisationernas arbete. En central fråga var hur de nya engagemangsformerna påverkar civilsamhällets roll som röstbärare och demokratifrämjare, med fokus på legitimitet och representation. Slutligen behandlades frågan om hur det offentliga kan möjliggöra för nya former av engagemang genom att anpassa regelverk och bidragsvillkor för att bättre möta dagens utmaningar och behov.

ERFARENHETER AV NYA FORMER AV ENGAGEMANG

Deltagarna diskuterade först på vilka sätt de tagit hand om och utvecklat nya former för engagemang inom sina organisationer.

Stöd till traditionellt engagemang och föreningsstruktur

Organisationerna ser ett behov av att både anpassa sig till nya drivkrafter och stödja traditionell föreningsorganisering. Ökande administrativa krav och kontroll har gjort det svårare att organisera medlemmar demokratiskt, och här krävs stöd genom utbildning i föreningskunskap, exempelvis inom ekonomi, protokollföring och internt demokratiarbete. Samtidigt lyftes vikten av stöd för att hantera hot och hat riktat mot förtroendevalda, vilket särskilt påverkar de unga som engagerar sig i utsatta frågor.

MUCF:s pågående kartläggning av behov och befintliga stöd inför etablerandet av en stödfunktion till civilsamhället för nödvändiga krav på administrativ kompetens är en viktig del i att stärka civilsamhället. Utöver att ge kunskap till civilsamhället, behöver även kunskap om civilsamhället spridas för att offentliga aktörer bättre ska kunna möta organisationerna utifrån deras förutsättningar.

Rekrytering och omhändertagande av ideella krafter

För att bättre fånga upp engagemang krävs insatser som ger kunskap och stöd i mer informella sammanhang. Goda exempel inkluderar civilsamhällesmässor och studieförbund som samarbetar med lokala aktörer, som fritidsgårdar och SFI, för att hjälpa människor att organisera sig. Vissa organisationer arrangerar volontärsamordningsträffar för att dela erfarenheter och arbetssätt, men begränsade resurser gör det svårt att ge tillräckligt stöd till nya volontärer.

Engagemangets karaktär har också förändrats. Det nya engagemanget präglas mer av lust än plikt, vilket ställer krav på organisationerna att skapa meningsfulla och roliga möjligheter. I vissa fall kan det vara bättre att avsluta föreningar som enbart hålls vid liv av plikt känsla.

Anpassning till nya behov och unga målgrupper

Organisationerna ser stora möjligheter att nå unga och personer som står utanför civilsamhället, men närheten till föreningslivet saknas ofta. Engagemang startar oftast genom personliga inbjudningar, men många unga vet inte hur de ska hitta till det ideella arbetet. De är mindre intresserade av traditionella styrelseuppdrag och söker snarare lösare former av engagemang. Här kan sociala medier fungera som en väg in, men organisationerna måste skapa strukturer för att omvandla kortsiktigt engagemang till långsiktigt arbete.

Det är viktigt att ge unga verktyg och förebilder som underlättar deras väg in i engagemang. Myndigheter och organisationer behöver också göra

det enklare att komma i kontakt med ideellt arbete och skapa inkluderande strukturer.

Olika former av engagemang

Diskussionen lyfte att engagemang kan ha olika definitioner och värden, från att betala en medlemsavgift till ett livslångt ideellt arbete. En växande professionalisering har skapat avstånd mellan medlemmar och deras roll i att förvalta och utveckla organisationens värdegrund. Medlemmens roll behöver därför åter stärkas för att bibehålla demokratisk förankring.

Engagemang genom givande lyftes som en annan viktig form. Äldre givare tenderar att bidra långsiktigt baserat på värdegrund, medan yngre ofta engagerar sig i specifika, personligt relevanta frågor, som kvinnors hälsa eller säkra förlossningar. Ett hinder för fortsatt givande är *donor fatigue*, där människor känner sig överväldigade av alla initiativ och behov.

Exempel på strategier och arbetssätt för att omhänderta engagemang

Utveckling av digitala arbetssätt och nätverk:

- Utvecklat hybrida arbetssätt sedan pandemin, med fler möten som genomförs via digitala plattformar. Det är dock viktigt att ha i beaktning att alla inte har lika lätt att följa med i den tekniska utvecklingen.
- Etablerat nätverk inom medlemsorganisationer som möts över nätet varannan vecka. Detta format är enkelt och tillgängligt.
- Möjliggjort ideella uppgifter digitalt, som exempelvis kunskapsspridning, och erbjuder digital fortbildning för att underlätta det digitala engagemanget för alla.
- Omhändertagit digitalt engagemang genom exempelvis namninsamlingar. Organisering och omställning av strukturer:
- Lånat ut organisationens struktur till mer löst organiserade sammanslutningar.
- Plockat upp medlemmars enskilda initiativ och gjort dem till kampanjer som engagerar flera lokalavdelningar.
- Lagt fokus på att organisera volontärer och deltagare snarare än att rekrytera medlemmar. Inflytande från deltagare och ideella tas tillvara genom utvärderingar.
- Använt volontärer för specifika uppdrag, som exempelvis kunskapsspridning eller utåtriktade evenemang, i takt med att lokalorganisationer har minskat.

Samarbeten och resurshantering:

- Etablerat samarbeten med lokala företag som stödmedlemmar i lokala paraplyer.
- Centralt organiserat ideella krafter för att stödja regionala och lokala verksamheter, vilket förenklar kanalisering av engagemang.
- Lokalföreningar som har organiserat sig via exempelvis Facebook-grupper för att hitta finansiering till sina insatser.

Professionalisering av verksamhet:

- Organisationen har ställt om sin stödverksamhet från att vara ideell till att i högre grad vara professionell.

STRUKTURELLA FÖRÄNDRINGAR OCH BEHOV AV IDEELLA KRAFTER

Under mötets andra del diskuterades om och i så fall hur strukturella förändringar har påverkat organisationernas behov av ideella krafter.

Effekter av pandemin och digitaliseringen

Pandemin och digitaliseringen har haft en omfattande påverkan på både samhället i stort och organisationernas behov av ideella krafter. Under pandemin försvann många äldre ideella som tidigare varit ryggraden i föreningslivet, särskilt på landsbygden där demografiska förändringar redan skapat utmaningar. Avfolkningen har gjort det svårare att upprätthålla lokal förankring, och det är nu färre personer som gör mer arbete för att bevara föreningarnas struktur och överlevnad.

Digitaliseringen har samtidigt skapat möjligheter för nya arbetssätt, men kan också exkludera de som inte har teknisk kunskap eller tillgång till digitala verktyg. Organisationer måste därför balansera digitala lösningar med inkluderande metoder för att engagera fler målgrupper.

Segregering och behovet av inkludering

Segregeringen i samhället speglas även i civilsamhället, där vissa grupper står utanför engagemang. Höga trösklar för deltagande, som brist på information och resurser, gör det svårt för dessa grupper att delta. Detta är nära kopplat till frågan om ofrivillig ensamhet. En lösning som föreslogs är att införa civilsamhälleskunskap i skolor, vilket skulle sänka trösklarna genom att tidigt tillföra kunskap om ideellt arbete och föreningsliv.

Ekonomiska förutsättningar och administration

Nya ekonomiska förutsättningar, som neddragningar i anslag och ökade kontroller inom bidragsgivning, har ökat behovet av ideella resurser. Organisationer har i högre grad tvingats använda eget kapital för att upprätthålla verksamheten. Minskade anslag inom folkbildningen har tvingat fram högre deltagaravgifter, vilket i sin tur riskerar att begränsa tillgängligheten till viktiga plattformar och mötesplatser.

Samtidigt har ökade administrativa krav gjort ansvarstagande roller mer betungande och komplexa. Exempelvis tvekar cirkelledare att ta uppdrag på grund av den ökade administrationen som följer. Detta riskerar att ytterligare hämma engagemanget, då det kan avskräcka både nuvarande och potentiella ideella krafter.

Professionalisering och nya begrepp

En annan strukturell förändring är professionaliseringen av civilsamhället, som har introducerat en ny begreppsvärld med roller som »volontär« och »supporter«. Dessa termer, även om de kan tydliggöra vissa uppdrag, kan skapa förvirring för individer som tidigare engagerat sig i mer traditionella former. Den ökande professionaliseringen kan dessutom skapa ett avstånd mellan organisationen och dess medlemmar, vilket ytterligare påverkar rekryteringen av ideella krafter.

CIVILSAMHÄLLETS ROLL SOM RÖSTBÄRARE

Den tredje delen av mötet fokuserade på hur nya former för engagemang påverkar civilsamhällets roll som röstbärare och demokratifrämjare.

Legitimitet och folklig förankring

Civilsamhällets legitimitet bygger på folklig förankring och demokratiska principer. Nya och lösare organisationsformer erbjuder andra värden, som snabbhet och flexibilitet, men dessa värden är inte alltid demokratiska. Det är därför viktigt att kunna skilja mellan olika typer av organisationer och deras syften.

En organisation som vill vara en trovärdig röstbärare behöver ha mandat från dem den företräder. Att tala för en grupp utan formellt uppdrag undergräver demokratins grundprinciper. Grupper som mobiliseras via sociala medier, som »Bensinupproret«, kan skapa stort inflytande och nå många snabbt, men saknar ofta en demokratisk struktur och intern debatt. Plattformar som TikTok och influencers har blivit viktiga verktyg för att skapa trenddrivet och kortsiktigt engagemang, särskilt bland unga. Dessa verktyg har fördelen att

de snabbt når en stor publik, men när demokratisk förankring och långsiktighet saknas finns det risk för bristande trovärdighet.

Vikten av intern förankring och medlemsmandat

För att civilsamhället ska fungera som en demokratifrämjande kraft måste organisationer ha en stark intern förankring. Det innebär att företrädare bygger sina ståndpunkter på medlemmarnas åsikter och behov. Detta kräver en fungerande intern debatt och att organisationen aktivt arbetar för att ta reda på vad medlemmarna tycker. Utan denna förankring riskerar röstbärskapet att förlora sin legitimitet.

Professionaliserade organisationer och tillgång till dialog

Civilsamhällets professionalisering har förstärkt några organisationers kapacitet att driva frågor. Större organisationer med ekonomiska resurser och anställd personal har bättre förutsättningar att organisera sitt arbete, samordna ideella insatser och interagera med det offentliga. Detta har gjort dem starkare som röstbärare och aktörer i samhällsdebatten.

Dock finns en risk att professionaliseringen skapar oöndamålsenliga skillnader mellan större och mindre organisationer. Mindre organisationer, som bygger på ideella krafter, upplever ofta att de har svårare att få tillgång till dialog med det offentliga. Det är enklare för myndigheter och beslutsfattare att vända sig till organisationer med större resurser, starkare röster och kapacitet att delta i möten under kontorstider. Detta skapar en obalans där majoriteten av civilsamhället, som vilar på ideellt arbete, riskerar att marginaliseras.

Balansen mellan professionalisering och ideellt arbete

Professionaliserade strukturer behöver inte stå i motsättning till ideellt engagemang. Organisationer med större resurser kan effektivt stödja och samordna ideella krafter, men det är viktigt att denna professionalisering inte blir ett krav för att organisationen ska kunna existera eller delta i samhällsdialogen. Organisationer med färre resurser och anställda måste ges samma möjligheter att delta som röstbärare och demokratifrämjare.

MÖJLIGGÖRANDE FÖR NYA FORMER FÖR ENGAGEMANG

Deltagarna diskuterade sedan om det offentliga kan och bör möjliggöra för nya former för engagemang, exempelvis genom förändrade regelverk och villkor för bidrag.

Stöd till nya former av organisering

Om det offentliga stödjer lösare former av organisering genom bidrag finns en risk att de konkurrerar med etablerade organisationer. En möjlig lösning är att införa en »nystartspeng« som specifikt stödjer nyare initiativ och innovationskraft. Samtidigt är det oklart om dessa initiativ efterfrågar finansiellt stöd och i vilken form det bäst skulle fungera.

Exempel på informella initiativ

Oavsett utformningen av bidragsvillkor behöver det offentliga förhålla sig till lösare och mindre organiserade former av engagemang. Exempel från flyktingsituationen 2015–2016, som Refugees Welcome, visar hur informella initiativ kan göra stor skillnad när de ges förutsättningar att verka. Här kan regeringen bidra med mer än finansiellt stöd genom att skapa strukturer som underlättar insatser i krävande situationer.

Förenklade bidragssystem och krav

För befintliga bidragssystem behöver administrationen ses över för att sänka trösklarna för mindre organisationer och ungdomsgrupper. Kravet på lokala föreningsstyrelser med minst tre personer är exempelvis en utmaning för små initiativ. Dessutom skapar bankernas strikta krav hinder som behöver omfattas av mer flexibilitet för att ideella organisationer enklare ska kunna strukturera sig.

Det finns en tydlig målkonflikt mellan ökad kontroll och ett breddat engagemang. Hög administrativ börda och striktare krav riskerar att avskräcka nya ideella från att ta på sig ansvar. Inom folkbildningen försvaras exempelvis en viss långsiktighet, men systemet saknar flexibilitet för att bemöta kortsiktigt och spontant engagemang. Här behöver regelverken anpassas för att bättre spegla dagens förändrade förutsättningar och behov.

MEDSKICK TILL REGERINGEN OCH CIVILSAMHÄLLET

Vad kan regeringen göra?

Stöd till lokala organisationer

MUCF:s stöduppdrag till civilsamhället är en positiv utveckling, men ytterligare insatser behövs för att stödja det lokala civilsamhället. Regeringen kan ge Länsstyrelserna ett utökat ansvar för att erbjuda generell utbildning och

ekonomisk administration, vilket skulle stärka transparensen kring förenings ekonomi. Detta kan göras i samverkan med andra myndigheter som MUCF.

För att främja lokalt engagemang kan statliga medel fördelas till kommuner istället för att enbart fokusera på nationella satsningar, så att resurser bättre anpassas till lokala förutsättningar. Samtidigt bör regeringen föra dialog med löst organiserade initiativ för att förstå deras behov och drivkrafter.

Förenklade regelverk och minskad administration

För att göra engagemang mer tillgängligt, inte minst för unga, bör regeringen arbeta för förenklad administration och tydligare kommunikation om hur och var man kan engagera sig. En dialog med banker är också nödvändig för att sänka trösklarna för ideella organisationer och underlätta deras ekonomiska administration.

Balans mellan kontroll och engagemang

Regeringen måste balansera ökad kontroll med behovet av ett breddat engagemang. Administrativa krav och strikt kontroll riskerar att avskräcka ideella krafter. Genom att stödja verksamheter som Volontärbyrån och studieförbund kan regeringen effektivt kanalisera och stärka engagemang utan att skapa onödiga hinder.

Professionaliseringsutveckling och jämlika villkor

Den pågående professionaliseringen inom civilsamhället kan stärka organisationer och deras kapacitet. Samtidigt är det viktigt att regeringen säkerställer att ideellt drivna organisationer inte exkluderas från dialoger och samverkan med det offentliga. Villkoren måste vara jämlika för alla typer av organisationer.

Alternativa lösningar och flexibilitet

Om befintligt system för finansiering reformeras drastiskt till nackdel för civilsamhället behöver regeringen även erbjuda andra möjligheter som lättnader för självfinansiering.

Oavsett om det offentliga ska öppna upp för mildare krav på demokratiska strukturer i bidragsgivningen eller inte behöver det offentliga på olika sätt förhålla sig till nya lösare, och mindre organiserade formerna för engagemang. Regeringen kan i dessa fall främja det spontana och tillfälliga engage-

manget med mer än bara finansiella medel genom att skapa goda förutsättningar för den lösare organiseringen att genomföra viktiga insatser.

Vad kan civilsamhället göra?

Friare strukturer för engagemang

Civilsamhället kan underlätta nya, lösare former av engagemang genom att skapa friare nätverk inom ramen för mer strukturerade organisationer. Centrala organisationer som hanterar ekonomi och administration kan stötta mindre lokala föreningar som har svårt att rekrytera förtroendevalda.

Nå ut till unga

För att nå unga och potentiella engagerade behöver civilsamhället arbeta aktivt med sociala medier, en kostnadseffektiv och tidsbesparande metod. Samtidigt kan utbildningar i föreningskunskap för nya och unga engagerade sänka trösklarna och ge förtroendevalda verktyg för att hantera administrativa krav. Lokalt samarbete och generöst kunskapsutbyte mellan organisationer är också viktigt.

Sänka trösklarna och fokusera på lustdrivet engagemang

Det är avgörande att civilsamhället behåller sin kärna och inte anpassar sig överdrivet i jakten på resurser eller ideella. Den traditionella föreningsstrukturen kan upplevas som svår och exkluderande, särskilt för ovana deltagare. Här kan civilsamhället sänka trösklar genom att göra föreningstekniska processer, som årsmöten och styrelsearbete, mer tillgängliga.

Slutligen behöver civilsamhället fokusera på lustdrivande aspekter av engagemang snarare än plikt. Genom att göra det roligt och meningsfullt att delta kan organisationer bättre rekrytera och behålla ideella krafter.

Vad kan parterna göra tillsammans?

Offentliga aktörer och civilsamhället behöver samarbeta för att möta dagens utmaningar och skapa nya möjligheter. En kontinuerlig dialog kring utvecklingen, särskilt den digitala, är avgörande för att både identifiera möjligheter och hantera potentiella problem. Genom samverkan och innovativa lösningar kan parterna gemensamt stärka civilsamhället och främja ett breddat och hållbart engagemang.

IDE forum 2024

På uppdrag av regeringen arrangerar Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) vartannat år en konferens som fungerar som en mötesplats för civilsamhället och offentlig sektor. Konferensen, tidigare känd som Forumkonferensen, har sedan 2024 ett nytt namn: IDE forum – Inspiration, Dialog och Erfarenhetsutbyte. Årets IDE forum hade temat *Samverkan i en föränderlig tid*. Syftet var att utbyta erfarenheter och idéer om hur man tillsammans kan möta både lokala och globala samhällsutmaningar samt stärka samverkan mellan sektorerna.

Under konferensen presenterades tre rapporter från MUCF och NOD, vilka belyste aktuella trender och utmaningar i samverkan mellan civilsamhället och offentlig sektor på lokal, regional och nationell nivå. Deltagarna fick också ta del av insikter från forskare inom samverkansområdet och inspireras av framgångsrika exempel på partnerskap mellan ideell och offentlig verksamhet runt om i landet.

IDE forum avslutades med ett antal uppföljande dialogträffar, där deltagarna fick möjlighet att fördjupa sig i årets tema. Dessa träffar gav tillfälle till nätverkande, erfarenhetsutbyte och inspiration för att stärka samarbetet och utveckla nya idéer för framtiden.

Tidigare teman

Nedan redovisas tidigare teman som har behandlats i PGF mellan 2012–2023. Samtliga årliga skrifter finns att hämta på www.nodsverige.se.

2023

- Ökat deltagande i demokratin
- Civilsamhället och platsens betydelse
- Tillit, granskning och administrativa krav

2022

- Civilsamhället och arbetet med integration och mot segregation
- Koden omsatt till vardag
- Demokrativillkor för statsbidrag och yttrandefrihet i civilsamhället

2021

- Coronapandemins konsekvenser för demokratin
- Att verka för ett öppet debattklimat – insatser mot hot och hat
- Hur det civila samhället ska stärkas – om olika associationsformer
- Civilsamhällets roll i samhällskriser

2020

- Arbetsordningen för 2020
- Att tydliggöra civilsamhällets betydelse
- Demokrati och nya former för engagemang

2019

- Krympande utrymme för det civila samhället
- Agenda 2030
- Socialt företagande och social innovation
- Civilsamhällets nya former

2018

- Civilsamhället och arbetet för jämställdhet
- Civilsamhället och insatser för ökad jämlikhet

- Civilsamhället och värdegrunden – demokratibegreppet, fördjupning
- Civilsamhällets särart och konkurrens- och konsumenträtten

2017

- Civilsamhället och tilliten till demokratin
- Civilsamhället och samhällsplaneringen, fördjupning
- Civilsamhället och representativiteten
- Civilsamhället och värdegrunden – demokratibegreppet

2016

- Civilsamhället och integrationen
- Civila samhällets organisationer som arbetsgivare
- Civilsamhället i samhällsplaneringen
- Civilsamhället och det offentliga förvarningssystem

2015

- När det offentliga konkurrerar ut civilsamhället
- Olika förutsättningar för olika typer av organisationer
- Gemensamma verktyg i mötet med olika samhällsutmaningar i Sverige och globalt
- Civilsamhället som demokratibärare i samhället

2014

- Mångfald, inkludering och delaktighet inom civilsamhällets organisationer
- Röstbärrollen och demokratiskt inflytande i parallella processer
- Långsiktiga och alternativa finansieringsmöjligheter för civilsamhället
- Bilden av den ideella sektorn och dess särart samt motiv till särbehandling i förhållande till företag

2013

- Demokrati, nya former av engagemang och civilsamhällets roll som röstbärare
- Civila samhällets särart och kvalitet, idéburet företagande samt administrativa krav
- Former för dialog och samråd samt jämbördighet
- Civilsamhällets kunskap och samverkan med den offentliga sektorn

2012

- Civila samhällets möjligheter att utföra välfärdstjänster
- Organisationers oberoende och självständighet
- Civila samhällets ekonomi: offentlig finansiering, skatter och avdrag samt arbetsgivarfrågor
- Civila samhällets betydelse för delaktighet och mångfald i samhällslivet
- Behovet av ökad kunskap om det civila samhällets villkor och dess betydelse för samhället
- Politiken för det civila samhället – hur ska den genomföras och följas upp?

■ Grafisk form – PASADENA STUDIO

■ Tryck – BILLES TRYCKERI

N—O—D

NATIONELLT ORGAN FÖR DJALOG OCH SAMRÅD MELLAN
REGERINGEN OCH DET CIVILA SAMHÄLLET